

Gjermund Kolltveit (44) er etnomusikolog. Han har skrive doktorgradsavhandling om munnharpa.

Polar musikkpioner

Christian Leden var med sin Edison-fonograf blant de første som dokumenterte musikk i polarområdene. Han var sin tids fremste kapasitet på inuitenes musikktradisjoner og en populær foredragsholder som trakk stappfulle hus både i Europa og Amerika.

“

I amerikanske
aviser omtales
han som
‘the famous
Norwegian
explorer’

DREVET AV EVENTYRLYST og forskertrang reiste Leden til Nord-Grønland for å gjøre opptak av inuitene ved Smith Sund. Her fant han det han var ute etter, nemlig arkaiske musikk- og danseformer som var ubesudlet av moderne sivilisasjon. Han sto på utsiden av de etablerte forskningsmiljøene, men hadde gode kontakter med det musikketnologiske miljøet i Berlin, som utstyrt ham med moderne teknologi og ideer.

Nasjonalbiblioteket har børstet stov av voksrullene han samlet inn, og han er tidligere omtalt i Slemannsbladet. Likevel ligger det et glemsebens slør over denne litt underlige mannen, delvis på grunn av hans forbindelser til tysk rasetenkning i mellomkrigstiden.

Leden var fra gården Refsås på Inderøya i Nord-Trøndelag. Han het egentlig Kristian Refsaas, men tok navnet Leden mens han studerte musikk i Kristiania, der han delte hybel med Nikolai Astrup og Herman Wildenvey. Etter hovedstadsoppholdet arbeidet han noen år som organist i Tromsø, før han reiste til Berlin for å fortsette sine musikkstudier. Der fikk han kontakt med det tyske musikketnologiske miljøet rundt Fonogramarkivet, som drev innsamling av musikk fra hele verden. Leden ble interessert i tradisjonell musikk og inspirert til selv å sette i gang med innsamlingsvirksomhet.

I 1909 FIKK HAN plass på en ekspedisjon til Thule, Nord-Grønland sammen med den danske polarforskeren Knud Rasmussen. Han fikk med seg en fonograf av den typen Edison hadde funnet opp. De

seksti voksrullene med inuitssang som Leden kom tilbake med, havnet i København, med kopier i Berlin og senere Oslo. Dette er blant de tidligste lydopp-takene som finnes fra Grønland.

I årene som fulgte, reiste Leden på flere ekspedisjoner til Grønland og Canada for å dokumentere musikk og dans og for å samle inn gjenstander for ulike museer. Han hadde kontakt med museer i USA, Canada og Europa. Den mest langvarige reisen foretok Leden i årene 1913–16, da han levde i området rundt Hudson Bay i Canada. Møtet med de innfødte og sitt dramatiske skipsforlis skildrer Leden i boka Über Kiwatins Eisfelder, Drei Jahre Unter Kanadischen Eskimos, som kom ut i Tyskland i 1927. Den kom også ut på nederlandsk og ungarsk, senere på spansk og engelsk. Boka er aldri utgitt på norsk.

ALLEREDE I ÅRENE før 1920 begynte han å holde foredrag om reisene sine, og han brukte da sine egne lydopptak, lysbilder og film. Han ble en svært populær foredragsholder i Europa, USA og Canada. Han kunne trekke flere tusen tilhørere. I amerikanske aviser omtales han som «the famous Norwegian explorer». For Leden sørget for å få seg et navn gjennom dyktig markedsføring av foredragsturneene sine.

Også filmsnuttene Leden viste, var hans egne. Allerede i 1910 hadde han med seg filmkamera, og opptakene skal være de første levende bildene fra Grønland. For også når det gjaldt etnografisk film, var Leden en pioner. Lenge var filmene regnet som tapt, inntil man ved Nasjonalbiblioteket i Mo i Rana

for noen år siden fant noen filmruller fra Grønland anno 1926. De tidligste filmene har imidlertid ikke dukket opp ennå, noe som kan ha sammenheng med at Ledens forskningsmateriale (det som ikke allerede var avlevert til museer og arkiver) gikk tapt under tyskernes bombing av Steinkjer i april 1940. Han oppbevarte materialet sitt i et hus der i byen. Etter krigen var Leden to ganger i Sør-Amerika, hvor han reiste i Brasil, Peru, Argentina og Chile og til Påskeøya. Han fikk ikke tid til å bearbeide materialet sitt fra disse ekspedisjonene, men opptak finnes på voksruller – som Leden fortsatt sverget til.

EN GRUNN TIL at Leden har vært ukjent i Norge, er hans forbindelser til tysk forskning og rasetenkning i mellomkrigstiden. Han var tilknyttet organisasjonen Nordischer Ring fra rundt 1930, og senere samarbeidet han med SS-forskningsinstituttet Ahnenerbe. I tillegg var han en outsider som ikke fikk fotfeste i norske forskningsmiljøer. Selv om han på sine tidlige reiser ble støttet av kong Haakon, som hadde hørt ham som foredragsholder, klagde han gjentatte ganger over manglende bevilgninger fra norske myndigheter.

I en artikkel i Aftenposten i 1937 gikk han hardt ut og hevdet at Norge er «det eneste land som ikke har sine folkemelodier vitenskapelig samlet». Med dette mente han innsamling gjennom lydfestning. Tradisjoner for å skrive ned musikk hadde vi, men det var ikke nok, mente Leden. Flere ganger diskuterte han med komponisten Catharinus Elling, som sto for et helt annet og mer kunstnerisk syn: Han mente det ville være tilstrekkelig å finne gode melodier og notere dem ned. I 1937–38 reiste Leden rundt med Edison-fonografen i Norge for egen

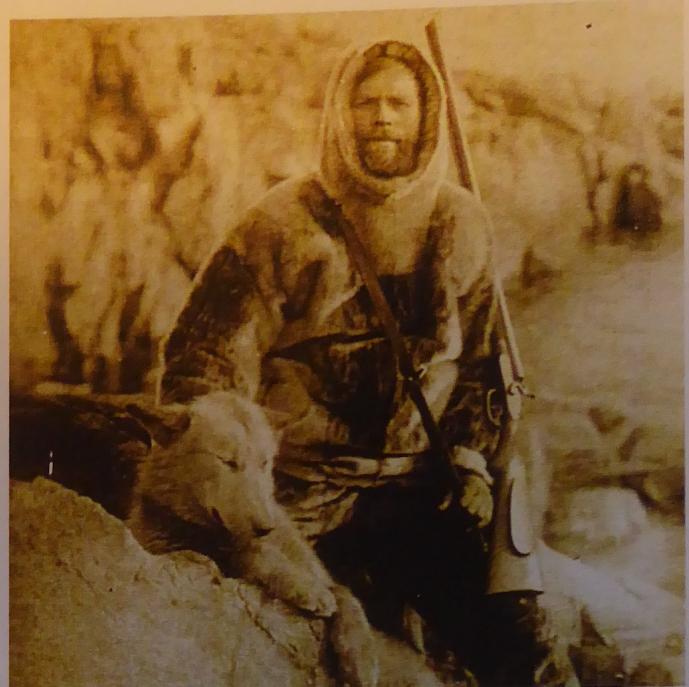

Foto: Privat

PIONER: Christian Leden var en pioner innen dokumentasjonen av inuitenes musikk.

regning. Det resulterte i rundt 140 voksruller, vesentlig med sangopptak, som ble gitt til Norsk musikksamling (nå Nasjonalbiblioteket).

LEDEN-MATERIALET HAR LENGE blitt ansett som lite verdi-fullt fordi dokumentasjonen rundt voksrullene er sparsom – av typen «sunget av en gammel småbruikerkone». Det har imidlertid vist seg at selve fonografrullene ved avspilling inneholder grundig innlest dokumentasjon. I det hele tatt brukte Leden bunnslidte dokumentasjonsmetoder. En detalj som understreker kvalitetene hans, er at han alltid spilte inn kamertonen A på stemmefløyte i begynnelsen av hvert opptak, slik at man for ettertiden ville kunne spille av rullen i riktig tempo. Han tillot også utoverne å trampe takten under opptakene, i strid med datidens praksis.

Til tross for at Christian Leden var en klok og forutseende mann, forble han en outsider til sin død. Han har ikke fått sin fortjente plass i norsk musikkhistorie og heller ikke i norsk polarhistorie.

Christian Leden

- Født 1882 på Inderøya i Nord-Trøndelag.
- Døpenavn: Kristian Refsaas.
- Musikketnolog, foredragsholder, komponist og organist.
- Flere ekspedisjoner til Grønland, Canada og Sør-Amerika og i Norge.
- Regnet som den fremste kapasitet på inuitenes musikk.
- Populær foredragsholder i Europa og Amerika.
- Nasjonalbiblioteket har nærmere 1000 voksrulloppakt etter Leden.
- Giftet seg i 1934 med Liselotte Steinicke (1904–98) og fikk fem barn.
- Døde i 1957.